

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Ankara, 2001

İslâm'da Tevbe

H. Mehmet SOYSALDI

Doç.Dr., Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi

Tevbe kelimesi Arapça *tâbe*, *yetûbu* fiil kökünden gelmekte olup mastardır. Allah'a dönüş ve yöneliş anlamına gelmektedir. Tevbe daha çok günahattan Allah'a dönme anlamıyla meşhur olmuştur.¹

1. Terim Olarak Tevbe

Tevbenin terim anlamıyla ilgili olarak İslâm âlimleri tarafından farklı tarifler yapılmıştır. Bunlardan birkaç tanesini örnek olarak verecek olursak, meselâ Gazzâlî tevbeyi; "geçmiş hataların verdiği iç sancısı ve kötü huyları iyi huylarla değiştirmek"² olarak tanımlamaktadır.

İbn Arabî ise tevbeyi; Allah'a muhalefetten dönmek, kişinin zimmetinde olmuş, başkalarının haklarından edaya güç yetirdiğini sahiplerine ödemesidir, şeklinde tarif etmektedir.³

İbn Hacer de tevbeyi; günahı çirkinliği için terketmek, yapılan fiile pişman olmak, onu tekrarlamamaya azmetmek ve mağdura hakkını vermektir, diye tarif etmektedir.⁴

Bütün bu tarifleri zikrettikten sonra tevbeyi daha açık ve anlaşılır bir tarzda tarif edecek olursak şöyle diyebiliriz: Tevbe; yapılan kötülüğü, işlenen günahın veya kabahatin günah olduğunu bilip, onu bırakıp terkederek Allah'a dönmek, O'ndan affetmesini, bağışlamasını dilemek, yaptıklarından pişman olduğunu da belirterek yalnız Allah'a yalvarmak demektir.

1 Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah fi'l-Lüga ve'l-Ulûm*, Beyrut 1974, c. I, s. 146; İbn Manzûr, Cemaeddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1990, c. I, s. 233; Fîruzabâdî, Muhammed b. Ya'kub, *el-Kâmûsü'l-Mubîd*, Beyrut 1991, c. I, s. 166.

2 Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, trc: A. Serdaroğlu, İst. 1974, c. IV, s. 10.

3 Muhyiddin İbn Arabî, *el-Futubâtü'l-Mekkiyye*, Thk: Osman Yahya, Kahire 1988, c. XIII, s. 298.

4 İbn Hacer, el-Askalânî, Şihabuddin Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerbi'l-Bubârî*, Kahire 1987, c. XI, s. 106.

2. Tevbenin Önemi

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde: "Bütün Âdemoğulları günahkârdır, günahkârların en hayırlıları ise tevbe edenlerdir"⁵ buyurmaktadır. Başka bir hadis-i şerifte ise Peygamber Efendimiz: "Eğer siz günah işlemeseydiniz, Allah sizi helâk eder ve yerinize, günah işleyip, peşinden tevbe eden kullar yaratırdı"⁶ buyurmuştur.

Bu zikrettiğimiz hadislerden de anlaşıldığı üzere, insan, günah ve sevap işleme özelliğinde yaratılmış bir varlıktır. Günah işlemek, insanı meleklerden ayıran bir özelliktir. Bilindiği gibi melekler nurdan yaratılmış olup, asla Allah'a karşı gelmeyen, günah işlemeyen varlıklardır.

İslâm fitrat dinidir. İslâm'da insanın günah işleyebileceği kabul edilmiş ve bundan korunma ve kurtulma yolları insana öğretilmiştir. İşte yapılan kötülükten, işlenen günah ve kabahatten kurtulma yolu tevbedir. Tevbe ile insan, yapmış olduğu günah ve kusurlardan kurtulur. Ve o günah ve hataları hiç yapmamış gibi tertemiz olur. Nitekim bu hususta Peygamber Efendimiz: "Günahtan tam dönen ve tevbe eden, o günahı hiç işlememiş gibidir"⁷ buyurur.

Yüce Allah kullarını tevbeye çağırmakta ve şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Hepiniz Allah'a tevbe ediniz ki, felâh bulasınız"⁸ Başka bir âyette ise Yüce Allah, Peygamber'ine şöyle buyurur:

"De ki: "Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."⁹

Bu âyette Yüce Allah, Peygamber'ine, günahkâr kullara, Allah'ın rahmetinden umut kesmemelerini söylemesini emrediyor. Çünkü çok bağışlayan, çok acıyan Allah, dilerse bütün günahları bağışlar. Bundan dolayı kullar, Allah'ın azabı gelmezden önce Allah'a yönelmeli, O'na teslim olmalı, şirki ve bütün günahları bırakmalıdırlar.

Bir rivâyete göre, çok günah işlemiş olan bazı müşrikler, Müslüman oldukları takdirde günahlarının affedilip edilmeyeceğini Hz. Peygamber'e sormuşlar ve bu âyet inmiştir.¹⁰ Bu âyet, bütün insanları tevbeye ve İslâma yöneltmekte, Müslüman oldukları takdirde Allah'ın, onların bütün günahlarını affedeceğini bildirmekte, günahkârlara umut kapılarını ardına kadar açmaktadır.

5 İbn Mâce, Zühd 30.

6 Müslim, Tevbe 9-10-11.

7 İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i sütte)*, 1st. trs, c. III, s. 394.

8 24 Nur/31.

9 39 Zümer/53.

10 Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmî li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Kahire 1959, c. XV, s. 268; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân'l-Azim*, c. IV, s. 59.

Kullar ne kadar günah işlemiş olurlarsa olsunlar, umutsuzluğa kapılmadan Allah'a yönelip tevbe ederlerse Allah onları affeder. Bu âyetler yanında kulları umutsuzluktan kurtarıp tevbeye yönelten çok hadis vardır. Buhârî ve Müslim'de bulunan bir hadis özetle şöyledir:

99 kişi öldürdükten sonra yaptığına pişman olan bir adam, İsrailoğulları zâhidlerinden birine, günahının affedilip edilemeyeceği, kendisi için bir tevbe imkânının olup olmadığını sorar. "Hayır" cevabını alınca "bari seninle yüz olsun" deyip o zâhidi de öldürür. Sonra yeryüzünün en âlim zatı kimdir diye araştırıp, ona durumunu sorar. Âlim de: "*Seninle tevben arasına kim perde olabilir? El-bette tevbe edebilirsin*" diyerek, ona tevbe ederek başka bir köye gidip, orada kendini ibadete vermesini öğütler. Adam tevbe edip o köye giderken yolda ölür. Allah'ın rahmet ve azab melekleri gelirler. Adamı cennet veya cehenneme götürmek için tartışır. Allah onlara, adamın yürüdüğü yolu ölçmelerini, öldüğü yer hangi köye yakın ise adamı o köyün ehlinde saymalarını emreder. Yolu ölçerler, gitmek istediği salih kişilerin yaşadığı köye bir karış daha yakın olduğunu görürler. Böylece adamı rahmet melekleri alıp, cennete götürürler."¹¹

Günah ruhun kiri, tevbe ise cilâsıdır. Gunahta ısrar, kulun ruhunu iyice bozar. Onun için Mevlâna Celâleddin Rûmî de her insanı, her ne durumda olursa olsun mutlaka günah bataklığından tevbenin aydın düzlüğüne şöyle çağırmaktadır:

*Gel, gel, ne olursan ol, yine gel!
Kâfir, mecûsî, putperest de olsan gel!
Bizim bu dergâhımız umutsuzluk dergâhı değildir.
Yüz bin kere tevbeyi bozmuş olsan da yine gel!*

Yüce Allah Tahrîm sûresinde:

"Ey inananlar, tevbe-i nasûh ile Allah'a tevbe edin..."¹² buyurmaktadır. Bu âyette kastedilen nasûh tevbesi nedir?

3. Nasûh Tevbesi

Nasûh, nush kökünden mübalağa (abartma) kipidir. Çok öğüt veren demektir.¹³ Tevbe, çok öğüt verici olarak nitelendirilmiştir. Yani sahibine, günahı bırakmasını öğütleyen, onu gûnahtan kurtaran sadık bir tevbe ile tevbe ediniz, Allah'a dönünüz demektir.

Nasûh tevbesi; hemen günahı terketmek, geçmişte olanlara pişman olmak, gelecekte günah işlememeğe karar vermek ve üzerinde bulunan bir hakkı sahi-

11 Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Tevbe 46,47.

12 66 Tahrîm/8.

13 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. II, s. 617.

bine ödemek demektir.¹⁴

H.z.Peygamber nasûh tevbesini; "*Kulun işlediği günahdan pişmanlık duyması, Allah'a tam rucu' edip, sütün memeye dönmediği gibi, kişinin tekrar günaha dönmemesidir.*"¹⁵ şeklinde tanımlamıştır.

Gazalî, nasûh tevbesini tanımlarken şunlara yer vermiştir: "Nasûh tevbesi yapanlar, tevbe edip ölünceye kadar tevbesinde duranlardır. Bunlar geçmişteki eksiklerini tamamlar ve bir daha günaha dönmeyi haurdan bile geçirmezler, zelle ve sürçmeler müstesna. İşte tevbede istikamet budur. Günahları sevaplarla değiştirilip hayırlarda müsabaka edenler bu tür tevbe sahipleridir."¹⁶

4. Tevbenin Kabulünün Şartları

Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah'ın tevbe edenleri methetmesi¹⁷ ve tevbe kapısını çalan kullarını sevdiğini ifade etmesi,¹⁸ tevbelerin kabul edileceğinin birer delilidir.

H.z. Peygamber, kullarının tevbesi karşısında Allah'ın ne kadar çok sevineceğini şöyle bir örnekle anlatmaktadır: "Allah'ın kulunun tevbesine sevinmesi şuna benzer: Bir insan azığını, su tulumunu bir deveye yüklemiş, sonra yolculuğa çıkmıştır. Nihâyet çorak bir yere vardığında uykusu gelmiş, devesinden inerek bir ağacın altında istirahataya çekilmiştir. Kalktığında devesinin kaybolduğunu görmüş ve değişik tepelere koşarak onu aradığı hâlde bulamamış ve yorgun bir vaziyette, ağacın altına yatmıştır. Tekrar uyandığında devesini yanı başında durduğunu görüp de yularından yapışıp, son derece sevinerek: "*Ey Allah, sen benim kulumsun, ben senin Rabbinim*" demiştir."¹⁹ İşte Yüce Allah, kendisine tevbe eden kuluna, devesini kaybettikten sonra bulan adamdan daha fazla sevinir.

Tevbenin Allah katında makbul olması için bazı şartlar vardır. Yalnız bu şartlar işlenen günahın çeşidine göre farklılık arz etmektedir. Günahın kime karşı işlenmiş olduğu, onlardan kurtulmak için tevbe yapılırken önem arz etmektedir. Bu bakımdan günahı ikiye ayırabiliriz:

a. *Allah Hakkı ile İlgili Günahlar*: Allah hakkı ile ilgili günahlardan tevbe etmenin üç şartı vardır:

1) O günahı işlediğine pişmanlık duymak: İnsan vicdanında, işlenen günahın

14 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. II, s. 617. İbnü'l-Kayyim, *el-Cevziyye*, Muhammed b. Ebubekir, *Medâricü's-Sâlikîn*, Kahire trs., c. I, s. 356.

15 Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 446.

16 Gazzâlî, *İhyâ*, c. IV, s. 78.

17 9 Tevbe/112.

18 2 Bakara/222.

19 Buhârî, *Deavât* 4; Müslim, *Tevbe* 3; Tirmizî, *Kıyamet* 49; İbn Mâce, *Zühd* 3.

bir kötülük olduğu ve kul ile Allah arasında bağlantıyı zedelediğine karar verildiğinde, bir huzursuzluk²⁰ ve pişmanlık başlayacaktır.

Günah işleyen kul, tevbe kapısına; günahlarını itiraf ederek, bu günahların verdiği huzursuzluk ve pişmanlıkla silkinmiş, uyanık bir kalp ve gönülle gelecektir.²¹ Sözü edilen huzursuzluk, şahsı tevbe etmeye iten bir etkidir.

Pişmanlık tevbenin ilk şartıdır.²² Nitekim Hz. Peygamber, önemine binâen, "*Tevbe pişmanlıktır*" buyurmuştur.²³ Pişmanlık tevbenin ön belirtisi ve hazırlayıcısıdır. Pişmanlık olmadan tevbe yapılamaz.

2) Tevbe edilen günahı kesinlikle terketmek: Tevbe; yalnız bir kalp işi, bir ürperti, irkilme ve göz yaşı dökme şeklinde, soyut bir pişmanlık değildir. Yani tevbe, birtakım iç duygulardan ibaret değildir. Aksine tevbe, derûnî duygular üzerine birtakım eylemlerin bina edildiği bir süreçtir. Örneğin, tevbe eden, Allah'ın yasakladığı günahı terketmeli,²⁴ imkân ölçüsünde emirlerini yerine getirmelidir.²⁵ Tevbe ettiği günaha devam etmemelidir.²⁶ Günahlarına tevbe ettiği hâlde, onları işlemeye devam eden fert, kendisi ile tezada düşmüş demektir. Böyle bir tavır, pişmanlık olgusu ve günahı tekrar işlemeyeceğine dair sözü ile bağdaşmayacaktır. Hâlbuki şahsın, tevbe ettiği günahları hemen terketmesi, pişmanlığının ve aynı günahı tekrar işlememedeki kararlılığının bir belirtisi olacaktır.

3) Tevbe edilen günaha kesinlikle dönmeme kararı: Geçmişteki günahlarından pişmanlık duyan şahsın, tevbe etmiş olması için, o günahı tekrar işlememeye kesin karar vermiş olması gerekmektedir.²⁷ Pişmanlık ve tevbe edilen günaha dönmeme kararı, birer kalp işi olduğundan, bunları gerçek anlamıyla yalnız Allah bilebilecektir. Dolayısıyla, kimin gerçek manada tevbe etmiş olacağı insanlar tarafından bilinemeyecektir.²⁸ Tevbenin sıhhat bulması için, şahsın tevbe ettiği günaha tekrar dönmeyeceğine dair Allah'a söz vermesi gerekmektedir.²⁹

b. Kul Hakkı ile İlgili Günahlar: Kul hakkı ile ilgili günahlardan tevbe etmenin ise dört şartı vardır. Yukarıda zikrettiğimiz üç şartla birlikte dördüncü şart ise; hakkı yenilen kulun hakkını sahibine iade etmek ve ondan helâllik almaktır. Kul hakları mal nev'inden ise, aşağıdaki ihtimallerle karşılaşılabilecektir.

20 Bu huzursuzluğun imanın bir âlâmeti olduğu hadiste şöyle belirtilmiştir: "Kişi kötülük yapar da, bu ona rahatsızlık verirse işte o mü'mindir." Bkz., Buharî, Deavât 4; Tirmizî, Kıyamet 49; Ahmed b. Hanbel, c. IV, s. 12.

21 Gazzâlî, *Ihyâ*, c. IV, s. 9.

22 Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmî'l-Kur'an*, c. V, s. 91.

23 İbn Mâce, Zühhd 30; Ahmed b. Hanbel, c. I, ss. 376-423.

24 Kurtubî, *a.g.e.*, c. V, s. 91.

25 Kâsimî, Muhammed Cemaleddin, *Mebâsinü'l-Te'vil*, Thk: M. Fuad Abdülbâkî, Kahire trs., c.

XII, s. 4597.

26 İbnü'l-Kayyım, *Medâricü's-Sâlikîn*, c. I, s. 301.

27 Kurtubî, *a.g.e.*, c. V, s. 91.

28 M. Ebu Zehra, *el-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kahire trs., s. 223.

29 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XI, s. 106; Âlûsî, *Rubû'l-Meânî*, c. IV, s. 240

1. Gasbedilen mal, elde mevcut ve sahibi de biliniyorsa geri verilmelidir.³⁰ Burada suçu gizleyerek tevbe etmeye çalışmak doğru değildir.

2. Çalınan mal, hırsızın elinde mevcut, ancak sahibi bilinmiyorsa, bu mal tasadduk edilerek zimmetten çıkarılır.³¹

3. Bir şahısta önceki yıllara ait kul hakları var ve sahipleri de belli değilse, gasbedilen mallar kadar tasadduk eder, hayır hasenât yapar.

4. Suçlunun yediği bir mal, misli değil de; kıymeti belirlenebilen cinstense ve şahsın imkânı da varsa, o kıymeti sahibine vermelidir.³² Buna gücü yetmiyorsa, imkân bulduğunda vermeye niyet etmelidir. İmkan nisbetinde, malı sahibine ulaşturmaya çalışıp da bunu başaramayanı Allah'ın affetmesi umulur.³³

5. Malında ne kadar haram mal bulunduğunu bilmeyen şahıs, zann-ı galibine göre, bir miktar ayırır ve onu önceki kul haklarını elinden çıkarma niyeti ile dağıtır.³⁴

Tevbe edilmek istenen günah, insanın namusu ve şahsiyeti ile ilgili olduğunda; söylenen söz, eğer mağdurun kulağına gitmemişse, tıpkı Allah hakkı ile ilgili günahdan tevbe edildiği gibi tevbe yapılabilir. Bu tür söylenen sözler, mağdurun kulağına gitmiş ise, o zaman şahsa müracaat edilerek, helâllik alınması gerekir.

İşte bu şekilde, günahkâr şahıs, utanarak Rabb'inden bağışlanmasını ister ve zikrettiğimiz bu şartları yerine getirirse, Allah böyle tevbe eden kulunun tevbesini kabul ederek bağışlayacak ve ona azap etmekten haya edecektir.

5. Tevbede Zaman Unsuru

Günahlar, Allah'a giden yolda birer engeldir. Günahkâr, zehirlenmiş bir insan gibidir. Zehirlenen kişi için, vakit geçirmek ne derece tehlikeli ise, günah işleyenin de tevbede gecikmesi o derece risklidir.

Günah işleyen mü'min, imanının bir belirtisi olarak rahatsızlık duyacak ve hemen ondan kurtulmanın yollarını arayacaktır. Günahın hemen ardından tevbe etmenin farz olduğu hususunda icmâ mevcuttur. Ayrıca tevbeyi geciktirenler bu sebeple günah kazanmaktadırlar.³⁵

Gazali'ye göre; kişi yaptığı günah olduğunu anladığı an, derhal pişmanlık duymalı ve onun tesirini iyi amel ile silmelidir. Aksi hâlde, kötülükler kalbi istilâ

30 Serahî, *el-Mebsut*, c. IX, s. 176; Kâsânî, *Bedâ'iyi*, c. VIII, s. 96; Âlûsî, *Rub'u'l-Meânî*, c. VII, s. 96.

31 Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber*, terc: Yunus Vehbi Yavuz, İst. 1979, s. 415.

32 Muhyiddin İbn Arabî, *Futuhât*, c. XIII, s. 298.

33 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XI, s. 106.

34 Gazzâlî, *İhyâ*, c. IV, ss. 68-69.

35 İbn Kayyım, *Medâricü's-Sâlikîn*, c. I, ss. 297-298.

eder ve bir daha izâlesi mümkün olmaz.³⁶

Nitekim hadiste: "Mü'min günah işlediğinde, kalbinde siyah bir leke olur. Tevbe eder, günahı terkeder ve istiğfar ederse, bu siyahlıktan kurtulur, günah artarsa siyahlık da artar..."³⁷ buyurulmaktadır.

Tevbe için geçerli olan zamanın son sınırı hakkında şu hadis bize bir fikir vermektedir: "Allah kulunun tevbesini, can boğaza gelmedikçe kabul eder."³⁸ Ölüm kesinleşip, can boğaza geldiğinde ise, tevbe kabul edilmeyecektir.

Son nefeste tevbenin kabul edilmeyişinin sebepleri şunlardır: İnsan o anda ümitsizlik hâlinedir. Hâlbuki tevbe, kişinin hayattan ümidini kesmediği bir ortamda olmalıdır. Son nefeste fertlerden teklif kalkar. O anda yapılan işler için iyi veya kötü denmez. Hâlbuki tevbe dünya işlerindendir ve teklif kalkmadan yerine getirilmelidir. Ahirette herkes pişman olacaktır, ancak o hâlleri tevbe olarak nitelendirilmeyecektir.³⁹ Zira son nefeste günahkârların pişmanlık duydukları an, teklifin olmadığı andır.⁴⁰ Son nefeste yapılan tevbe kabul edilmediği gibi, o bir yok hükmündedir ve sonuç olarak hiç bir şey ifade etmemektedir.⁴¹ Ömrü boyunca hiç tevbe etmeyenle, ölümü anında tevbe eden, sonuç itibarıyla aynı görülmektedir.⁴²

Sonuç olarak, tevbe ile ilgili şöyle bir zaman dilimi çizebiliriz: Tevbe için zaman; günahın peşinden başlamakta, ileriki günlerde herhangi bir vakte bağlı kalmadan devam etmekte ve ölüm alâmetleri belirince son bulmaktadır. Yani, tevbenin son sınırı; yaşama ümidinin bitmesi, ölüm alâmetlerinin belirmesi ve şahsın son anlarını yaşamasıdır.

6. Tevbede Mekân Unsuru

Namaz, hac gibi bazı ibadetlerin, belli mekânlarda yapılması, faziletli veya gerekli olduğu⁴³ hâlde, tevbe için böyle bir mekân şartı yoktur. Zira tevbe, çok yönlü bir eylem olduğu için, yalnız bir mekânda başlayıp sona ermeyecektir.

Bu sebeple, tevbe edebilmek için, şahsın camide bulunması, tekke veya zaviyede olması şeklinde bir şart yoktur. Ayrıca tevbe edebilmek için, Allah sevgililerinin evine gitmek, onların dizinin dibine oturmak mecburiyeti de yoktur. Diğer taraftan; cemaat hâlinde, bir araya toplanarak, koro hâlinde tevbe etmek de şart değildir.

36 Gazzâlî, *İhyâ*, c. IV, s. 13.

37 İbn Mâce, Zühd 29.

38 Tirmizî, Deavât 100; İbn Mâce, Zühd 30.

39 Âlûsî, *Rûbu'l-Meânî*, c. XXVIII, s. 158.

40 Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmî'l-Kur'ân*, c. V, s. 93.

41 Suyûtî, Abdurrahman Celâlüddin, *ed-Dürü'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur*, Beyrut 1414 h., c. II, s. 458.

42 Maverdî, *Tefsir*, c. I, s. 456.

43 Bkz., Buhârî, Cuma 37; Müslim, Cuma 13-14; Tirmizî, Cenâiz 72.

Günah işlemiş insan, tevbesini her mekânda gerçekleştirebilir. Şahıs için, günahlarını göz önüne getirdiği, onların çirkinliklerinden kurtulmaya karar verdiği her yer tevbe mekânıdır. Yani işçi işinin başında, çiftçi tarlasında, evde kalanlar evlerinde, bu kararı verebilir ve tevbe sürecini başlatabilir.

Nitekim Yunus (a.s) balığın karnında ve denizin karanlıklarında;

*"Senden başka tanrı yoktur, Sen münezzehsin, doğrusu ben haksızlık edenlerdenim"*⁴⁴ deyip, günahını itiraf ederek Allah'tan af dilemiştir.⁴⁵ Allah da onu af fetmiştir.

Yine bilindiği gibi Hz. Âdem ve Hz. Havva, cennette yasak meyveden yiyecek, Allah'ın emrine karşı gelmişlerdi. Cennetten çıkarılıp, dünyada epey müddet dolaştıktan sonra Arafat meydanında "Rahmet Dağı" denen bir dağın başında yaptıkları hatadan dolayı Allah'a tevbe etmişler;

*"Rabbimiz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ki ziyana uğrayanlardan oluruz"*⁴⁶ diyerek Yüce Allah'a yalvarmışlar ve af dilemişler, Cenab-ı Hak da onları affetmiştir.

Netice olarak ifade edelim ki, tevbe süreci, günahlardan kurtulmaya kalbin kesin olarak karar vermesiyle başlamaktadır. Bu kararın verilebildiği her yerde tevbe sahihtir. Tevbeyi bir mekâna hasretmek, tevbe için kutsal bir mekân şartını ileri sürmek, tevbe olayını bilmemek ve konu ile ilgili İslâm'ın esprisini yakalayamamak demektir.

Sonuç

Yüce Allah, insanı sevap ve günah işleyebilecek bir özellikte yaratmıştır. Yapılan kötülüklerden, işlenen günah ve kabahatten kurtulma yolu tevbedir. Tevbe ile insan, yapmış olduğu günah ve kusurlardan kurtulur ve o günahı hiç işlememiş gibi tertemiz olur. Her insanın tevbeye ihtiyacı olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Tevbe, günahın hemen peşinden olabileceği gibi, ölüm döşəğine düşüp, ölüm emarelerinin belirmesi öncesine kadar devam eden bir zaman içinde yapılabilir. İnsanın eceli belli olmadığı için, bir an önce tevbe etmelidir.

Tevbe etmek için, insanın bir aracıya ihtiyacı olmadığı gibi, belirli zaman ve mekânda tevbe eylemini gerçekleştirmek gibi bir zorunluluk da yoktur.

Gerçek tevbe için; kişi geçmişe pişmanlık duymalı, gelecekte aynı hatayı işlememe kararı ile birlikte, yaşadığı ortamda günahı terketmelidir. Kul haklarının sahibine iade edilmesi tevbenin en önemli ruknüdür.

44 Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, c. XVII, s. 80.

45 Bkz., 21 Enbiyâ/87.

46 7 A'râf/23.

Yapılan tevbe sonucu, günahlardan temizlenip temizlenilmediği kuşkusu yersizdir. Allah her türlü günah işleyeni temizlemek için tevbe kapısını açık bulundurmaktadır. İnsanların dikkatli olması gereken husus; tevbenin sahîh olarak ortaya konulup konulmadığıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMED b. HANBEL, *el-Müsned*, Çağrı Yay., İst, 1988.
- ALİYYÜ'L-KÂRÎ, *Şerbu'l-Fıkhi'l-Ekber*, Terc: Yunus Vehbi Yavuz, İst, 1979.
- ALÛSÎ, Ebu'l-Fadl Şihabu'd-Din es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ve Seb'î'l-Mesânî*, Beyrut, trs.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdîrrahman Muhammed b.İsmail, *el-Câmiu's-Sahîb*, Çağrı Yay., İst, 1981.
- CEVHERÎ, İsmail b.Hammad, *es-Sıhab fi'l-Lüga ve'l-Ulûm*, Beyrut, 1974.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b.el-Eşas es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, Çağrı Yay., İst, 1981.
- FÎRUZABÂDÎ, Muhammed b.Ya'kub, *el-Kâmûsu'l-Muhîd*, Beyrut, 1991.
- GAZZÂLÎ, Ebu Hamid Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Trc: Ahmed Serdaroğlu, İst, 1974.
- İBN HACER, el-Askalânî, Şihabuddin Ahmed b.Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi'l-Buhârî*, Kahire, 1987.
- İBN KESİR, İsmail Kuşerî Dimeşkî, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azim*, Kâhire, 1956.
- İBN MÂCE, Muhammed b.Yezid, *es-Sünen*, Nşr: M.Fuad Abdalbâkî, Çağrı Yay., İst, 1981.
- İBN MANZUR, Cemaleddin Muhammed b.Mükerrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1990.
- İBNÜ'L-KAYYİM, el-Cevziyye, Muhammed b.Ebubekir, *Medâricü's-Sâlikîn*, Kahire, trs.
- CANAN, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i Sıtte)*, İst, trs.
- KÂŞÂNÎ, Alâu'd-Din Ebî Bekir b.Mes'ud, *Bedâyi'u's-Sanâyi'*, Beyrut, 1986.
- KÂSİMÎ, Muhammed Cemaleddin, *Mehâsinü't-Te'vîl*, Thk: M.Fuad Abdalbâkî, Kahire, trs.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed, *el-Câmî li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Kahire, 1959.
- EBU ZEHRA, Muhammed, *el-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kahire, trs.
- İBN ARABÎ, Muhyiddin, *el-Futuhâtü'l-Mekkiyye*, Thk: Osman Yahya, Kahire, 1988.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim el-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahibu Müslim*, Çağrı Yay., İst, 1981.
- SERAHSÎ, Şemsü'd-Din, *el-Mebsût*, Beyrut, trs.
- SUYÛTÎ, Abdurrahman Celalüddin, *ed-Dürri'l-Mensur fî Tefsiri'l-Me'sur*, Beyrut, 1414.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b.Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, Beyrut, 1988.
- TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b.İsa b.Sevre, *Sünenü'l-Tirmizî*, Çağrı Yay., İst, 1981.

"Dil ile yalan söylememek şeriattır. Yalanı batırdan ve gönülden atmak ise tarikat ve hakikattir. Eğer yalanı silip atmak işi, bir zorlama ve bir ameliye ile oluyorsa, tarikat; gâyet kolay oluyorsa, bu hakikattir."

İmam-ı Rabbanî